

Արսեն Վարդանյան

Երևան քաղաքի դատախազի տեղակալ, Երևանի պետական համալսարանի իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական դատավարության և կրիմինալիստիկայի ամբիոնի հայցորդ

ԹՈՒՅԼԱՏՐԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ՊԻՏԱՆԻՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ՔՐԵԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ԱՊԱՑՈՒՅՑԻ ՀԱՏԿԱՆԻՇ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ¹

Համառոտագիր

Ապացուցումը, հանդիսանալով ամբողջ քրեական դատավարության կարևորագույն բաղադրատարրերից մեկը, մշտապես գտնվել է տեսաբանների և պրակտիկ աշխատողների ուշադրության կենտրոնում:

Սույն աշխատությունում տեսական մակարդակով քննարկվել են ապացույցի հատկանիշների հասկացությունը, բովանդակությունն ու կիրառական նշանակությունը, ինչպես նաև ապացույցների գնահատման և օգտագործման մի շարք հիմնահարցեր, ՀՀ և արտասահմանյան երկրների օրենսդրության, ՄԻԵԴ վճիռների, ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախադեպային որոշումների, դատական պրակտիկայի, տեսական աղբյուրների ուսումնասիրության հիման վրա վերլուծվել են քրեական դատավարությունում ապացույցների թույլատրելիության ինստիտուտին վերաբերող մի շարք արդի հիմնախնդիրներ: Անդրադարձ է կատարվել ապացույցի թույլատրելիության գիտականորեն հիմնավորված հասկացության օրենսդրական սահմանման անհրաժեշտությանը: Առանձնակի ուշադրություն է դարձվել քրեադատավարական ապացույցի ինքնուրույն հատկանիշ հանդիսացող պիտանիության օրենսդրական ձևակերպմանը, ապացույցի օգտագործման անհնարինության հանգեցնող հանգամանքներին և դրանց դրսևորումներին՝ առաջարկելով թույլատրելիության և պիտանիության հատկանիշներին վերաբերելի հոդվածներն Օրենսգրքում նախատեսել միմյանցից առանձին: Քննարկվող ինստիտուտը ներպետական իրավական համակարգում նորույթ է, ինչն իր հերթին ենթադրում է գործնական աշխատանքում մի շարք խնդիրների առաջացման հավանականություն, որոնց ուսումնասիրումն ու քննարկումը կարող է նպաստել դրանց վերհանմանն ու արդյունավետ լուծումների որոնմանը, ինչն ինքնին մատնանշում է սույն աշխատության արդիականությունը: Առանձնակի ուշադրություն է դարձվել պրակտիկ աշխատանքում առաջացող խնդիրներին, օրենսդրական բարեփոխումների համատեքստում ներդրված իրավական նոր մեխանիզմներին, ձևակերպվել են եզրահանգումներ՝ կատարելով ապացուցման ինստիտուտի հետագա զարգացմանն ուղղված որոշ առաջարկություններ:

¹ Հոդվածը ներկայացվել է 15.05.2025թ., գրախոսվել է 23.06.2025թ.:

Հիմնաբառեր- քրեական դատավարություն, փաստական տվյալ, ապացույցի հատկանիշներ, ապացույցի գնահատում, պիտանի ապացույց, անթույլատրելի ապացույցներ:

Ներածություն

Ապացուցման հիմնահարցերը կենտրոնական են քրեական դատավարության գիտությունում և իրավակիրառական պրակտիկայում: Թեմայի արդիականությունը պայմանավորված է քրեադատավարական օրենսդրության արմատական փոփոխությամբ, ապացուցման գործընթացին վերաբերող նորագույն ինստիտուտների և լուծումների ներդրմամբ, ինչպես նաև պրակտիկայում առաջացող խնդիրներով: Ուսումնասիրության օբյեկտը՝ քրեադատավարական ապացուցման իրականացման շրջանակներում առաջացող հասարակական հարաբերություններն են, իսկ որպես առարկա՝ ապացույցի հատկանիշների (մասնավորապես՝ թույլատրելիության և պիտանիության) վերաբերյալ տեսական մոտեցումները, ինչպես նաև քրեադատավարական օրենսդրության վերաբերելի իրավադրույթները: Հոդվածը նպատակ է հետապնդում ուսումնասիրելու քրեադատավարական ապացույցի հատկանիշների էությունը, ապացույցի թույլատրելիության կանոնների առանձնահատկությունները, վեր հանել իրավական կարգավորման բացերը՝ առաջ քաշելով դրանց լուծմանն ուղղված հնարավոր առաջարկներ: Միաժամանակ, հետազոտության խնդիրն է՝ ապացույցի պիտանիության հասկացության ուսումնասիրությունն ու իրավական կարգավորման առանձնահատկությունների վերլուծությունը:

Քրեադատավարական ապացույցի և դրա հատկանիշների հասկացությունը.

Քրեական դատավարությունում անձի իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ երաշխավորումն ու ապահովումն անքակտելիորեն կապված է ապացուցման գործընթացի արդյունավետ կազմակերպման հետ: Ընդ որում, միայն պարզաճ ապացուցման արդյունքում կայացված և օրինական ուժի մեջ մտնող դատավճռի պարագայում է հնարավոր հաստատված համարել անձի մեղավորությունը, որպիսի պայմաններում քրեադատավարական ապացուցմանն առնչվող ցանկացած տեսական ուսումնասիրություն ունի նաև պրակտիկ կարևոր նշանակություն, հատկապես՝ գործող օրենսդրության զարգացման համարեքստում:

Մինչև ապացույցի հատկանիշ հանդիսացող թույլատրելիության և սույն հոդվածում քննարկվող ապացույցի գնահատման ինքնուրույն չափորոշիչ դիտվող պիտանիության տեսական և գործնական նշանակությանն անդրադառնալն անհրաժեշտ է անդրադարձ կատարել «ապացույց» և «ապացուցում» եզրույթների օրենսդրական ձևակերպմանը:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի (այսուհետ՝ Օրենսգիրք) 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի 39-րդ կետի համաձայն՝ **ապացույցը**՝ «փաստի վերաբերյալ օրենքով սահմանված կարգով ստացված տվյալ է, որի հիման վրա քննիչը,

դատախազը, դատարանը պարզում են ապացուցման ենթակա հանգամանքների առկայությունը կամ բացակայությունը, ինչպես նաև վարույթի համար նշանակություն ունեցող այլ հանգամանքներ»։ Նույն օրենսգրքի 101-րդ հոդվածի համաձայն՝ ապացուցումը սույն օրենսգրքով նախատեսված՝ ապացուցման ենթակա փաստական հանգամանքները, ինչպես նաև վարույթի համար նշանակություն ունեցող այլ հանգամանքներ հաստատելու կամ հերքելու նպատակով ապացույցներ հավաքելը, սրուզելը և գնահատելն է։ Միաժամանակ, Օրենսգրքը նախատեսում է առանձին գլուխներ², որոնցում բացահայտվում են ապացույցների տեսակները, ապացուցման առարկան, կարգավորվում են դրանց պահպանմանը, փոփոխմանը վերաբերվող հարցերը։

«Հատկանիշ» հասկացությունը, ըստ էության, բնութագրվում է որպես որևէ առարկայի (երևույթի) հատկություն, որակ, բնորոշ գիծ, որի բացակայության դեպքում տվյալ առարկան կորցնում է իր էությունն ու բնույթը։ Ապացուցմանն ու ապացույցի հատկանիշներին վերաբերող հարցերն ուսումնասիրվել են մի շարք տեսաբանների, այդ թվում՝ Ռ.Ս.Բելկինի, Յու.Կ.Օրլովի, Ս.Ա.Շելֆերի, Ա.Բ.Սոլովյովի, Ն.Ա.Գրոմովի, Վ.Վ.Զոլոտյուխի, Ն.Մ.Կիպինսի, Պ.Ա.Լուպինսկայայի, Մ.Ս.Սլոբոդովիչի, Վ.Ս.Բալակչինի³ և այլոց կողմից։

Ընդ որում, եթե ապացույցների տեսությունում ընդունելի է այն մոտեցումը, որ որպես ապացույցի հատկանիշներ են հանդիսանում վերաբերելիությունը, հավաստիությունը, թույլատրելիությունն ու բավարարությունը, ապա դրանց բովանդակային մեկնաբանման մոտեցումները բազմաթիվ են։ Ինչպես տեսնում ենք, գործող Օրենսգրքն ապացույց հասկացության մեջ վերաբերելիության հատկանիշից բացի առաջին անգամ ներառել է նաև թույլատրելիության հատկանիշը, այն է՝ օրենքով սահմանված կարգով ձեռք բերված լինելը՝ ապացույցի հասկացությանը հաղորդելով գործնական կարևոր նշանակություն։

Ապացույցի և դրա հատկանիշների հստակ ձևակերպումը կարևոր նշանակություն ունի ապացուցման գործընթացի անանջատելի տարր հանդիսացող ապացույցների գնահատում հասկացության պարզման համար, ինչն իրենից ներկայացնում է քննիչի, դատախազի, դատավորի մտավոր և տրամաբանական գործունեություն, որի հիման վրա վերջիններս գալիս են եզրահանգման

² Տե՛ս ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 10-12-րդ գլուխներ, ընդունվել է 2021 թվականի հունիսի 30-ին։

³ Տե՛ս Белкин Р.С., Собрание, исследование и оценка доказательств. Сущность и методы. М., 1999, Орлов Ю.К., Основы теории доказательств в уголовном процессе. Научно-практическое пособие. М., 2000, Шейфер С.А., Сущность и способы собирания доказательств в советском уголовном процессе. М., ВЮЗИ, 1972, Соловьев А.Б., Проблемные вопросы доказывания, возникающие в процессе расследования преступлений при применении УПК РФ, Юрлитинформ, М., 2008, Громов Н.А., Уголовный процесс России: учебное пособие, М., 1998, Золотых В.В., Проверка допустимости доказательств в уголовном процессе, Ростов-на-Дону: Феникс, 1999, Кипнис Н.М., Допустимость доказательств в уголовном судопроизводстве, М., 1995, Лупинская П.А., Уголовно-процессуальное право Российской Федерации: Учебник/Отв. ред., 2-е изд., испр., и доп. – М., Норма, 2009, Строгович М.С., Избранные труды: Т.3, Теория судебных доказательств. – М., 1991:

ապացույցներից յուրաքանչյուրի թույլատրելիության, վերաբերելիության, հավաստիության և ապացուցման ենթակա փաստական հանգամանքների բացահայտման համար դրանց համակցության բավարար լինելու մասին:

Օրենսգրքի 105-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ապացույց ենթակա է գնահատման՝ վերաբերելիության, թույլատրելիության, հավաստիության, իսկ բոլոր ապացույցների համակցությունը՝ հիմնավոր եզրափակիչ դատավարական ակտ կայացնելու համար բավարարության տեսանկյունից:

Հատկանշական է, որ օրենսդիրն իրավացիորեն ապացույցի վերոնշյալ բոլոր հատկանիշների պարզումը դիտարկել է որպես «ապացույցի գնահատում» հասկացության բովանդակության բաղադրիչ:

Ապացույցի թույլատրելիության հասկացությունն ու պայմանները.

Ապացույցի թույլատրելիությունը, դրա դատավարական ստուգումն ու գնահատումը, ինչպես նաև ապացույցն անթույլատրելի ճանաչելու կարգն առանցքային նշանակություն ունեն ողջ քրեական վարույթի կազմակերպման համար:

Թեև քրեադատավարական իրավունքի տեսությունում ապացույցի թույլատրելիության հասկացության վերաբերյալ առկա են տարբեր բնորոշումներ, ընդհանուր առմամբ, քննարկվող հասկացության մեկնաբանման հիմնական մոտեցումն այն է, որ թույլատրելիությունը բնութագրում է ապացույցների ձեռքբերման կարգի համապատասխանությունն օրենքով սահմանված դատավարական ձևի պահանջներին:

Մասնավորապես՝ Ս.Վ.Նեկրասովի կարծիքով ապացույցի թույլատրելիությունը քրեական դատավարությունում դրա պիտանիությունն է⁴:

Իր հերթին, Ս.Ա.Շեյֆերը մատնանշում է, որ ապացույցի թույլատրելիությունը հանդիսանում է տվյալ ապացույցի որակը՝ կապված դրա պատշաճ դատավարական ձևի հետ⁵:

Ն.Ա.Գրոմովի կարծիքով ապացույցների թույլատրելիություն հասկացության ներքո ընկալվում է քրեադատավարական օրենքով նախատեսված ապացույցների ստացման, հետազոտման և դատավարական ամրագրման եղանակների բնութագրումը, ինչն իր հերթին հնարավորություն է ընձեռում հավաքված փաստական տվյալները ներմուծել քրեական դատավարության համակարգ՝ օգտագործելով քրեական գործի փաստական հանգամանքների, անձի մեղավորության և անմեղության պարզման նպատակով⁶:

Վ.Վ.Զոլոտիխը գտնում է, որ ապացույցի թույլատրելիությունը քրեական գործի համար նշանակություն ունեցող հանգամանքներն ապացուցելու նպատակով վերջինիս կիրառման օգտակարությունն է⁷:

⁴ Ст'у Некрасов С.В., Юридическая сила доказательств в уголовном судопроизводстве. М., 2004, էջ 7:

⁵ Ст'у Шейфер С.А., Шустность и способы собирания доказательств в советском уголовном процессе. М., ВЮЗИ, 1972, էջ 34:

⁶ Ст'у Громов Н.А., Зайцева С.А., Оценка доказательств в уголовном процессе. М., 2002, էջ 81:

⁷ Ст'у Золотых В.В., Проверка допустимости доказательств в уголовном процессе, Ростов-на-Дону: Феникс, 1999, էջ 6:

Ըստ Ն.Ա.Կիպնիսի՝ «Թույլատրելիությունը՝ ապացույցի հատկանիշ է, որը բնութագրում է դրանք փաստական տվյալների աղբյուրների, ինչպես նաև փաստական տվյալների ստացման եղանակների, ամրագրման ձևի օրինականության տեսանկյունից...»⁸:

Կարծում ենք, որ վերջին մոտեցումն առավել հստակ և ընդգրկուն է բնորոշում թույլատրելիության հասկացությունը՝ հաշվի առնելով ապացույցի թույլատրելիության պայմանների (ինչպես ձևի, այնպես էլ բովանդակության) ամբողջական բնութագրումը:

Վ.Ս.Բալակշինը, ընդհանրացնելով թույլատրելիության վերաբերյալ տեսությունում արտահայտված մոտեցումները, նշում է, որ «ապացույցների թույլատրելիություն» եզրույթը կարող է օգտագործվել տարբեր իմաստներով, այն է՝ 1) օրենքով նախատեսված ապացույցի թույլատրելիություն, 2) որպես հասկացություն, 3) քրեադատավարական ինստիտուտ, 4) կոնկրետ ապացույցի գնահատման արդյունքում արված եզրահանգում, 5) ապացույցի քրեադատավարական հատկանիշ⁹:

Օքսֆորդի իրավաբանական բառարանը¹⁰ ներկայացնում է անգլիական իրավական համակարգի դիրքորոշումն ապացույցների թույլատրելիության վերաբերյալ՝ շեշտադրելով, որ թույլատրելիությունն այն սկզբունքների համակարգն է, որը սահմանում է՝ արդյոք դատարանը կընդունի կոնկրետ ապացույցը, թե՛ ոչ: Տվյալ մոտեցման համաձայն՝ թույլատրելիության հիմնարար չափանիշը վերաբերելիությունն է: Նշվում է, որ ոչ վերաբերելի բոլոր ապացույցները համարվում են անթույլատրելի, մինչդեռ որոշ դեպքերում վերաբերելի ապացույցները նույնպես կարող են համարվել ոչ թույլատրելի, եթե դրանք ձեռք են բերվել ապացույցների բացառման կանոնների խախտմամբ: Այսպիսով, անգլիական դատավարական համակարգում ապացույցի թույլատրելիությունն ու վերաբերելիությունը փոխկապակցված են՝ թույլատրելիության նկատմամբ վերջինիս առաջնայնությամբ:

Ամերկյան իրավունքում թույլատրելիությունը բնորոշվում է հետևյալ կերպ¹¹. «Ապացույցը թույլատրելի է, եթե օժտված է այնպիսի հատկանիշներով, որոնք դատարանին պարտադրում են ընդունել դրանք և կարող են գնահատվել վերջինիս կամ ատենակալների կողմից»: Նշված սահմանումն ապացույցի թույլատրելիության վերաբերյալ ենթադրում է սկզբունքայնորեն տարբեր մոտեցում. որևէ անդրադարձ չկա ապացույցի ձևին, հիմնական շեշտադրումն արված է ապացույցի՝ դատարանի կողմից ստուգման ենթարկելու հնարավորությանը, ավելին՝ ընդգծվում է այդպիսի ստուգման պարտադիրությունը, ինչը լայն հնարավորություն է ընձեռում մասնավոր անձանց կողմից ապացույցների ներկայացման համար:

⁸ St'u Кипнис Н.М., Допустимость доказательств в уголовном судопроизводстве, М., 1995, էջ 27:

⁹ St'u Балакшин В.С., Допустимость доказательств: понятие, правовая природа, значение, алгоритм оценки: научно-практическое пособие, Екатеринбург, Изд-во УМЦ УПИ, 2013, էջ 296-297:

¹⁰ St'u Oxford dictionary of Law. 5th ed. Oxford, Oxford University press. 2003, էջ 13.

¹¹ St'u West's encyclopedia of American Law. 2nd ed. – Vol. 1. – Detroit, Thomson Gale, 2004, էջ 119:

Անգլոամերիկյան իրավական համակարգի երկրներում օրենսդրին բնորոշ է վերացական հասկացությունների, այդ թվում՝ թույլատրելիության, իրավական սահմանումը, «ապացույցների թույլատրելիություն» (admissibility of evidence), անթույլատրելիություն (inadmissibility) հասկացություններն իրավական շրջանառության են դրվում առանց բացատրության՝ որպես կայուն, բոլորին հայտնի հասկացություններ: Ապացույցների թույլատրելիությունն առավելապես որոշվում է անուղղակի կերպով՝ ապացույցների անթույլատրելիության դեպքերի տարաբնույթ տարբերակման միջոցով¹²:

Այսպիսով, չնայած ապացույցի թույլատրելիության վերաբերյալ քրեադատավարական տեսությունում առկա տարակարծիք մեկնաբանություններին, այնուամենայնիվ, անժխտելի է, որ նշված ինստիտուտն ուղղված է քրեական դատավարությունում անձի իրավունքների պաշտպանությանն ու անշեղ իրացմանը, ինչպես նաև ապացույցի արժանահավատության ապահովմանը, ուստի, ապացույցների թույլատրելիության օրենսդրական պահանջների պահպանումը քրեական վարույթի արդարացիությունն ապահովելու գործունե առաջնություն է:

Վերլուծելով ապացույցի թույլատրելիության հասկացության վերաբերյալ տեսական գրականությունում առկա մոտեցումները՝ առավել ընդունելի ենք համարում Դ.Մ.Մելքոնյանի մոտեցումը, որի համաձայն՝ ապացույցների թույլատրելիությունը փաստական տվյալների ստացման և դատավարական ամրագրման՝ օրենքով նախատեսված պահանջների բնութագրումն է, որը հնարավորություն է տալիս հավաքված ապացույցները ներմուծել քրեադատավարական համակարգ և օգտագործել անձի մեղավորության կամ անմեղության, ինչպես նաև քրեական գործի այլ փաստական հանգամանքների հաստատման համար¹³:

Ապացույցի թույլատրելիության էության պարզաբանումն անհնար է առանց դրա հետ սերտորեն առնչվող թույլատրելիության պայմանների ուսումնասիրության, որոնց միջոցով հենց իրագործվում է քրեադատավարական ապացույցի թույլատրելիության կանոնները:

Պ.Ա.Լուպինսկայայի կարծիքով ապացույցների թույլատրելիությունն ընդգրկում է՝ ա) օրենքում ամրագրված աղբյուրներից որևէ մեկից ստացված տվյալ, բ) դատավարական պահանջներին համապատասխան ապացույցի ձեռքբերում, գ) փաստական տվյալների ստացման աղբյուրի ճշգրիտ ընտրություն, նամանավանդ՝ օրենսդրորեն նախատեսված կոնկրետ ապացույցի ստացման պարագայում¹⁴:

Ռ.Վ.Կոստենկոն առանձնացնում է թույլատրելիության բովանդակությունը կազմող հետևյալ չափորոշիչները՝ 1) ապացույցներ ձեռք բերելու լիազորությամբ օժտված պատշաճ սուբյեկտ, 2) ապացույցի բովանդակությունը կազմող

¹² Ст'у Ерыпылёв И.В., Реализация института допустимости доказательств в уголовном процессе и правоохранительной деятельности России и зарубежных государств (Сравнительно-правовой анализ), Диссертация, Москва, 2015, էջ 54-56:

¹³ Ст'у Դ.Մ.Մելքոնյան, Քրեական գործերով ապացույցներն անթույլատրելի ճանաչելու հիմքերն ու դատավարական կարգը, Երևան, 2010թ., էջ 18:

¹⁴ Ст'у Лупинская П.А., Уголовно-процессуальное право Российской Федерации: Учебник/Отв. ред., 2-е изд., испр., и доп. – М., Норма, 2009, էջ 159-160:

տվյալների պատշաճ աղբյուր, 3) ապացույցի ստացմանն ուղղված պատշաճ դատավարական միջոցներ, 4) ապացույցի ձեռքբերմանն ուղղված գործողությունների պատշաճ ընթացակարգ¹⁵:

Այսպիսով, վերոշարադրյալից ակնհայտ է, որ ապացույցների թույլատրելիության բովանդակությունը ձևավորվում է դրա պայմանների միջոցով, ուստի, ստորև ներկայացվող պայմանների համակարգումը գործնական կարևոր նշանակություն կունենա դրանցից յուրաքանչյուրին ներկայացվող պահանջները համապարփակ սահմանելու համատեքստում:

Ապացուցողական գործընթացի վերաբերյալ քրեադատավարական օրենքի նորմերի ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս առանձնացնելու ապացույցների թույլատրելիության հետևյալ չափանիշները.

- Ապացույցը պետք է ստացվի պատշաճ սուբյեկտի կողմից, որն իրավասու է տվյալ քրեական վարույթով իրականացնել ապացույցի ստացմանն ուղղված ապացուցողական գործողություններ (քրեական դատավարության օրենսգրքի 41-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետ, 42-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետ, 21-րդ հոդվածի 3-րդ մաս, 49-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետ, 59-րդ հոդվածի 1-ին մաս):

Ապացուցողական գործողության հասկացությունը սահմանող Օրենսգրքի համապատասխան հոդվածը¹⁶ նախատեսում է վարույթին ներգրավված այն անձանց շրջանակը, որոնց կողմից կատարվող վարույթային գործողության արդյունքում ակնկալվում է ձեռք բերել ապացույց: Ընդ որում, թեև նշված հոդվածում վարույթի մասնավոր մասնակից հանդիսացող պաշտպանի՝ որպես ապացուցման գործընթացին մասնակցող սուբյեկտի, մասին որևէ նշում չկա, սակայն պաշտպանի դատավարական կարգավիճակը նախատեսող լիազորությունների ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս, մեր գնահատմամբ, վերջինիս դասել ապացույց ձեռք բերելու լիազորությամբ օժտված պատշաճ սուբյեկտների շարքում: Ուշագրավ է, որ նոր Օրենսգրքի 49-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետը հնարավորություն է ընձեռում պաշտպանին վարույթի նյութերին կցելու և հետազոտելու համար ձեռք բերել և ներկայացնել ապացույցներ:

Տվյալ պարագայում անվերապահորեն համաձայն ենք Դ.Մ.Մելքոնյանի այն դիտարկմանը¹⁷, որ քրեական դատավարությունում մրցակցության տարրերի ընդլայնման համար անկյունաքարային նշանակություն ունի պաշտպանին տրված իրավունքը՝ ձեռք բերելու և ներկայացնելու ապացույցներ՝ վարույթի նյութերին կցելու և հետազոտելու համար:

Ուշագրավ է, որ եթե նախկին օրենսգրքի գործողության պայմաններում պաշտպանը կարող էր ներկայացնել նյութեր, որոնք ապացույց ճանաչելու հարցը կախված էր վարույթն իրականացնող մարմնի հայեցողությունից, ապա ներկա

¹⁵ Ст'я Костенко Р.В., Понятие и признаки уголовно-процессуальных доказательств, Москва, 2006, էջ 72:

¹⁶ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի 38-րդ կետ:

¹⁷ Ст'я Դ.Մ.Մելքոնյան, Պաշտպանության կողմի նոր դատավարական հնարավորությունները և դրանց հակակշիռները, Պետություն և իրավունք, N 2 (64), Երևան, 2014, էջեր 62-67:

կարգավորման պարագայում դրանք միանշանակ համարվելու են ապացույց, կցվելու են գործին՝ ապահովելով դատարանում հետազոտելու հնարավորությունը:

Ընդ որում, Օրենսգիրքն առաջին անգամ նախատեսել է ապացույցի թույլատրելիության կանխավարկածը, այսինքն՝ ստացված ապացույցը, այդ թվում՝ վարույթի մասնավոր մասնակիցների ներկայացրած, ենթադրվում է թույլատրելի, քանի դեռ մինչդատական վարույթի կամ դատական քննության ընթացքում պատշաճ կարգով չի հերքվել այդ հատկանիշի առկայությունը:

Միաժամանակ, Օրենսգիրքը, փորձագետի եզրակացությունը, կարծիքը և ցուցմունքը, դիտելով առանձին ապացույցներ, ընդհանրացրեց փորձագետի՝ որպես ապացույց ձեռք բերելու պատշաճ սուբյեկտի կարգավիճակը: Հատկապես արդարացված էր փորձագետի ցուցմունքն այլ ապացույցներից տարանջատելու և դրա բովանդակությունը, նպատակն ու ստացման եղանակի պատշաճ օրենսդրական կարգավորումը, ինչը հայրենի և հետխորհրդային երկրների իրավաբանական գրականությունում գրեթե չէր վիճարկվում:

- Ապացույցը պետք է ստացվի միայն օրենքում նշված աղբյուրներից (քրեական դատավարության օրենսգրքի 86-րդ հոդված, 241-րդ հոդվածի 1-ին մաս), իսկ հատկապես մատնանշված դեպքերում՝ աղբյուրի որոշակի տեսակից (քրեական դատավարության օրենսգրքի 107-րդ հոդված):

Այլ աղբյուրներից ստացված տվյալները չեն կարող օգտագործվել որպես ապացույց, ապացուցողական ուժով օժտված չեն նաև այն տվյալները, որոնք ստացվել են անհայտ աղբյուրից:

- Ապացույցը պետք է ստացվի միայն օրենքով նախատեսված միջոցներով, այսինքն՝ ապացուցողական գործողություններ կատարելով (քրեական դատավարության օրենսգրքի 103-րդ հոդված):

- Ապացույցը ստանալիս պետք է պահպանվեն ապացուցողական կամ այլ վարության գործողության ընթացքի և արդյունքների ամրագրմանը վերաբերող օրենքի բոլոր պահանջները, այսինքն՝ պետք է ապահովվի համապատասխան գործողության կատարման պատշաճ ընթացակարգ (քրեական դատավարության օրենսգրքի 97-րդ հոդվածի 2-րդ և 7-րդ մասեր), իսկ Օրենսգրքով սահմանված պահանջների չպահպանմամբ ձեռքբերված փաստական տվյալները քրեական դատավարության ընթացքում չեն կարող օգտագործվել:

Այսպիսով, ապացույցների թույլատրելիության պայմանների վերաբերյալ գիտական մեկնաբանությունների և քրեադատավարական օրենսդրության վերլուծության արդյունքում հնարավոր է տարբերակել թույլատրելիության հետևյալ պայմանները՝

- ապացույցի բովանդակությունը կազմող տվյալների պատշաճ աղբյուր,
- ապացույցների հավաքմանն ուղղված գործողություններ կատարելու իրավագործությամբ օժտված պատշաճ սուբյեկտ,
- պատշաճ ապացուցողական գործողության իրականացում,
- համապատասխան ապացուցողական գործողության կատարման օրենքով սահմանված պահանջների պահպանում:

Թույլատրելիության ինստիտուտի գործնական կիրառման համար էական նշանակություն ունեն թույլատրելիության կանոններ նախատեսող ներպետական իրավական ակտերն ու միջազգային իրավական փաստաթղթերը:

ՀՀ Սահմանադրության 63-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ հիմնական իրավունքների խախտմամբ ձեռք բերված կամ արդար դատաքննության իրավունքը խաթարող ապացույցի օգտագործումն արգելվում է:

Բացի այդ, ապացույցների թույլատրելիության մի շարք նորմեր զետեղված են նաև Սահմանադրության՝ «մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքները և ազատությունները» վերտառությամբ գլխում: Ապացույցների թույլատրելիության ինստիտուտի սահմանադրաիրավական կարգավորումն անխոս վկայում է դրա դերի կարևոր նշանակության մասին:

Առաջին հերթին, ապացույցների թույլատրելիության վերաբերյալ դրույթներ պարունակում են մարդու իրավունքների և ազատությունների երաշխավորմանն ուղղված մի շարք միջազգային իրավական փաստաթղթեր, այդ թվում՝ «Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիրը» (1948թ.), «Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիրը» (1966թ.), «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին Եվրոպական կոնվենցիան» (1950թ.), «Տանջահարման և այլ դաժան, անմարդկային և արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի և պատժի դեմ կոնվենցիան» (1984թ.) և այլն:

Ապացույցների թույլատրելիությանն առավել հանգամանալից իր վճիռներում¹⁸ անդրադառնում է Մարդու իրավունքների Եվրոպական դատարանը, որն ապացույցների թույլատրելիության խնդրին անդրադարձել է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածում նախատեսված արդարացի դատաքննության իրավունքի համատեքստում: Դատարանը նշել է, որ իր խնդիրը ոչ թե վկաների ցուցմունքների գնահատումն է, այլ պարզելը, թե արդյոք դատաքննությունը եղել է արդարացի՝ ներառելով նաև ապացույցների թույլատրելիության հարցը¹⁹:

Ապացույցների թույլատրելիության առումով անկյունաքարային նշանակություն ունեցավ Արմեն Սարգսյանի գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի ԵԲԲԴ/0295/01/08 որոշումը, մասնավորապես՝ «(...) որպես ապացույց չեն կարող օգտագործվել քննչական կամ այլ դատավարական գործողության կատարման կարգի էական խախտմամբ ձեռք բերված փաստական տվյալները, հատկապես, եթե դրանք իրենց հերթին հանգեցրել են դատավարության մասնակիցների իրավունքների էական խախտման, ազդել են կամ կարող էին ազդել ստացված փաստական տվյալների հավաստիության վրա»:

¹⁸ Van Mechelen and Others v. The Netherlands, Case of Schenk v.Switzerland, Khan v. The United Kingdom, Ireland v. The United Kingdom, Funke v.France, Van Kück v.Germany, Ramanauskas v. Lithuania:

¹⁹ Monnell and Morris v. the United Kingdom:

Միևնույն ժամանակ, ապացույցների թույլատրելիության վերաբերյալ մի շարք գործերով²⁰ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի արտահայտած դիրքորոշումներն ուղե-նիշային են դարձել հետագա որոշումների կայացման և հայրենական դատական համակարգի համար:

Գործող քրեական դատավարության օրենսգրքի 97-րդ հոդվածը սահմանում է ապացույցի թույլատրելիության իրավաչափության պայմաններն ու պահանջները, ինչպես նաև որպես ապացույց չթույլատրվող՝ օրենքի էական խախտմամբ ստացված տվյալների շրջանակը (անթույլատրելի ապացույցներ), որը հանդի-սանում է վարույթի արդարացի իրականացման և անձի իրավունքների և ազատությունների ապահովման հիմնարար երաշխիքներից մեկը:

Ուշագրավ է, որ ինչպես նախկին, այնպես էլ գործող քրեական օրենսգրքերը չի պարունակում թույլատրելիության հասկացությունը, այնինչ տվյալ եզրույթի օրենսդրական մեկնաբանումը, մեր կարծիքով, առաջնային նշանակություն կունենար նշված ինստիտուտի պրակտիկ կիրառման համատեքստում: Թույլա-տրելիության հասկացությունն օրենքում մեկնաբանվում է հակադարձ կերպով, այն է՝ եթե օրենքի էական խախտմամբ ստացված տվյալները ճանաչվում են ան-թույլատրելի և չեն կարող օգտագործվել որպես ապացույց, ապա համապատաս-խանաբար օրենքի պահանջների պահպանմամբ ստացված տվյալները թույլա-տրելի են և կարող են քրեական վարույթի շրջանակներում օգտագործվել որպես ապացույց:

Միաժամանակ, քրեադատավարական օրենսդրությունում ապացույցների թույլատրելիության հասկացության բացակայությունը շատ հաճախ տարակարծիք մեկնաբանությունների տեղիք է տալիս դրա պրակտիկ կիրառման տեսանկյունից, հետևաբար, գտնում ենք, որ անհրաժեշտ է օրենսդրորեն ձևակերպել տվյալ ինստիտուտի բնորոշումը:

Այսպիսով, առաջարկում ենք Օրենսգրքում՝ առանձին հոդվածում, ամրագրել ապացույցների թույլատրելիության հասկացությունը՝ հետևալ բովանդակությամբ՝ «Ապացույցների թույլատրելիությունը փաստական տվյալների ստացման և դատավարական ամրագրման՝ օրենքով նախատեսված պահանջների բնութա-գրումն է, որը կարգավորում է փաստական տվյալների հավաքման, ամրագրման և դրանց ստացման աղբյուրների ստուգման միջոցներն ու ընթացակարգը, ինչպես նաև ապացուցողական գործողություն իրականացնելու լիազորություն ունեցող վարույթին ներգրավված անձանց իրավասությունը»:

²⁰ Արարատ Ավագյանի և Վահան Սահակյանի գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանը թիվ ԵԿԴ/0252/01/13 գործով 2014 թվականի հոկտեմբերի 31-ի որոշմամբ անդրադարձել է ապացույցների հատկանիշներին, այդ թվում՝ թույլատրելիությանը՝ անդրադարձ կատարելով նաև տվյալ ինստիտուտի պայմանների բովանդակության բացահայտմանը, իսկ Մելինե Մարգարյանի գործով (ԵԿԴ/0081/01/11) գործնականորեն կիրառել է «թունավոր ծառի պտուղների» տեսությունը՝ սահմանելով, որ օրենքի էական խախտմամբ ստացված տվյալները, ինչպես նաև դրանց հիման վրա կատարված ապացուցողական գործողությունների արդյունքում ձեռք բերված տվյալները ճանաչվում են անթույլատրելի և չեն կարող օգտագործվել որպես ապացույց:

Մեր կարծիքով՝ ապացույցի թույլատրելիությանն առնչվող գործնական խնդիրների արդյունավետ լուծման նպատակով առավել նպատակահարմար կլինեն նաև առանձին նորմում օրենսդրորեն ամրագրել ապացույցի թույլատրելիության պայմանները (չափորոշիչները), ինչն իր հերթին թույլ կտար իրավակիրառին ապացույցների հավաքման, ստուգման և գնահատման գործընթացում, ինչպես նաև ապացույցն անթույլատրելի ճանաչելու հարցում դրսևորելու համապարփակ և միասնական մոտեցում:

Թեև Օրենսգիրքը սահմանում է օրենքի այն էական խախտումների սպառիչ ցանկը, որոնք անվերապահորեն հանգեցնում են ապացույցի անթույլատրելիության, սակայն, միաժամանակ, իրացնելով հիմնական իրավունքների խախտմամբ ձեռք բերված կամ արդար դատաքննության իրավունքը խաթարող ապացույցի օգտագործման սահմանադրական արգելքը, սահմանում է նաև օրենքի էական խախտման ընդհանուր ձևակերպում՝ որպես այդպիսին համարելով այն խախտումները, որոնք դրսևորվել են մարդու և քաղաքացու սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների ոտնահարմամբ կամ քրեական վարույթի սկզբունքների խախտմամբ: Օրինակ՝ մեղադրյալից հետազոտման համար նմուշ է ստացվում անհամարժեք ֆիզիկական հարկադրանքի կիրառմամբ (Օրենսգրքի 18-րդ հոդվածի 7-րդ մաս) կամ վարույթն իրականացնող մարմինն արգելում է պաշտպանի ներկայությունը մեղադրյալի մասնակցությամբ կատարվող քննչական փորձարարությանը (Օրենսգրքի 19-րդ հոդվածի 2-րդ մաս)²¹: Փաստացի, Օրենսգիրքն անթույլատրելի ապացույցների շարքին է դասել մարդու և քաղաքացու սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների ոտնահարմամբ ստացված տվյալները՝ ի տարբերություն նախկին օրենսգրքի (քրեական դատավարության մասնակիցների հիմնական իրավունքների և ազատությունների)՝ ընդլայնելով անձի իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունը:

Վերոնշյալն առաջադեմ քայլ է՝ հաշվի առնելով ժողովրդավարական և իրավական պետությունում հռչակված՝ մարդը բարձրագույն արժեք է դրույթն ու պետության կողմից ստանձնած մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատությունների հարգման ու պաշտպանության հանրային իշխանության պարտավորությունը (Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի 2-րդ մաս):

Օրենսգրքի 97-րդ հոդվածի 3-րդ մասում թվարկված են օրենքի էական խախտումները, որոնց առկայությունն անվերապահորեն հանգեցնում են ձեռք բերված ապացույցի անթույլատրելիության: Թվարկված խախտումների բովանդակային վերլուծությունը թույլ է տալիս եզրահանգելու, որ ապացույցներն իրավաբանորեն առօրինակ դառնալու հիմնական պատճառը դրանք ոչ պատշաճ սուբյեկտի կողմից ձեռք բերված լինելն է (տվյալ քրեական վարույթն իրականացնելու, համապատասխան ապացուցողական կամ վարութային այլ գործողություն կատարելու

²¹ ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի հայեցակարգային լուծումների, նորարարական մոտեցումների և հիմնական ինստիտուտների մեկնաբանման գործնական ուղեցույց, հեղինակային խումբ, Եվրոպայի խորհուրդ, 2022, էջ 163:

իրավասություն չունեցող անձի կողմից, բացարկման ենթակա անձի էական մասնակցությամբ, եթե նա իմացել է կամ ողջամտորեն պետք է իմանար վարույթին իր մասնակցությունը բացառող հանգամանքների առկայության մասին):

Օրենսգիրքն անվերապահ ապացույցի անթույլատրելիության հանգեցնող օրենքի էական խախտմամբ ձեռք բերված ապացույցների շարքում նախատեսել է նաև քննչական գործողության կատարման ընթացքում մեղադրյալի կարգավիճակ չունեցող (ուժ նկատմամբ փաստացի իրականացվել է քրեական հետապնդում՝ առանց այդ մասին նրան պատշաճ ծանուցելու) անձից ստացված տվյալները: Նշվածի համար հիմք է ընդունված «Դեվեբերն ընդդեմ Բելգիայի» գործով²² Եվրոպական դատարանի արտահայտած դիրքորոշումը, որի համաձայն՝ մեղադրանք հասկացությունը պետք է հասկացվի ոչ թե ձևական, այլ բովանդակային իմաստով:

Վերոշարադրյալի հետ սերտ առնչություն ունի քրեական դատավարության հիմնարար սկզբունք հանդիսացող անձի պաշտպանության իրավունքը²³, հետևաբար՝ քրեական վարույթում անթույլատրելի են այն տվյալները, որոնք ձեռք են բերվել պաշտպանության իրավունքի խախտմամբ, որպիսի պայմաններում քրեադատավարական գործընթացում առաջնային է հիշյալ իրավունքի անշեղ պահպանումը:

Հատկանշական է, որ Օրենսգիրքն ապացույցների թույլատրելիության հետ կապված հարցերին նորովի մոտենալու արդյունքում թույլատրելիության կանոնները սահմանել է այնպես, որ մի կողմից ոչ էական կամ ձևական խախտումը, որը հնարավոր է չեզոքացնել, չորակագրվի ապացույց, մյուս կողմից՝ ապացույցի հավաքման ընթացքում պաշտպանվելն վարույթի մասնակիցների իրավունքները²⁴:

Ոչ բոլոր ապացուցողական գործողությունների ընթացքում թույլ տրված խախտումներն է հնարավոր չեզոքացնել կամ ոչ բոլոր կասկածներն է հնարավոր փարատել լրացուցիչ գործողությունների իրականացման արդյունքում, ուստի, օրենսդիրն իրավաչափորեն, ի տարբերություն նախկին օրենսգրքի, որն անվերապահորեն քննչական կամ այլ դատավարական գործողության կատարման կարգի էական խախտմամբ ստացված տվյալները համարում էր անթույլատրելի, հստակ սահմանել է, որ սույն օրենսգրքով նախատեսված ընթացակարգի խախտմամբ ստացված տվյալները համարվում են օրենքի էական խախտմամբ ստացված, եթե հնարավոր չէ դրա հետևանքը վերացնել այլ ապացուցողական գործողության պատշաճ կատարմամբ, ինչը, կարծում ենք, ապահովում է հանրային ու մասնավոր շահերի արդարացի հավասարակշռումը:

Աներկբա է, որ քրեական դատավարությունում ապացուցումն ունի անկյունաքարային նշանակություն, ինչն ընկած է քրեադատավարական գործընթացում ընդունվող որոշումների հիմքում: Ապացույցների միջոցով է

²² Deweer v. Belgium:

²³ Տե՛ս ՀՅՔԴԴ/0153/01/08 քրեական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի՝ 2010 թվականի մարտի 26-ի որոշման 29-31 կետերը, ԵԿԴ/0201/11/17 քրեական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի՝ 2019 թվականի հունիսի 12-ի որոշման 19-20 կետերը:

²⁴ ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի հայեցակարգային լուծումների, նորարարական մոտեցումների և հիմնական ինստիտուտների մեկնաբանման գործնական ուղեցույց, հեղինակային խումբ, Եվրոպայի խորհուրդ, 2022, էջ 153:

հնարավոր ապահովել քրեական դատավարության սկզբունքների անշեղ իրագործումը՝ ապահովելով անձի իրավունքներն ու ազատությունները, ինչպես նաև հասարակության և պետության շահերի քրեաիրավական պաշտպանությունը հանցավոր արարքներից:

Պիտանիություն հատկանիշը՝ որպես ապացույցի գնահատման ինքնուրույն չափորոշիչ.

Օրենսգիրքը, որպես նորույթ²⁵, նախատեսում է իրավիճակներ, երբ թեպետ փաստական տվյալն ստացվել է օրենքով սահմանված կարգով, սակայն որոշ հանգամանքների առկայության դեպքում անհնար է դառնում տվյալ ապացույցն օգտագործել՝ վարույթով պարզման ենթակա հանգամանքները հաստատելու համար: Օրենսգրքում, որպես նման հանգամանքներ, նախատեսված են ապացույցը փոխարինած լինելու կամ դրա հատկանիշները փոփոխած լինելու ողջամիտ կասկածն ու ճիշտ ընկալելու, հիշելու և վերարտադրելու ունակության բացակայությունը: Քննարկվող ձևակերպումն ունի տեսական և գործնական էական նշանակություն՝ **հաշվի առնելով այն հանգամանքը**, որ, ըստ էության, խոսք է գնում ապացույցի ինքնուրույն հատկանիշի՝ պիտանիության, մասին: Բանն այն է, որ թեև տվյալ իրավիճակներում փաստական տվյալը ձեռք է բերվել օրենքով նախատեսված կառուցակարգերին համահունչ, սակայն հետագա քննության համար դրա օգտագործումը դառնում է անհնար՝ պիտանի լինելու չափանիշին չհամապատասխանելու պատճառաբանությամբ:

Օրենսդրական քննարկվող ձևակերպումը տեսական առումով արժանագրում է ապացույցի ոչ միայն իրավաչափ ստացման անհրաժեշտությունը, այլև դրա պիտանիությունը՝ որպես վարույթի համար նշանակություն ունեցող հանգամանքները հաստատելու առանձին և ինքնուրույն դատավարական չափանիշ: Գործնական առումով այն թույլ է տալիս բացառելու այնպիսի փաստական տվյալների կիրառումը, որոնք թեև ձևական առումով թույլատրելի են, սակայն չեն կարող նպաստել վարույթի համար նշանակություն ունեցող հանգամանքների հաստատմանը:

Նշված մոտեցումը թույլ է տալիս արժանագրելու, որ յուրաքանչյուր ապացույց ենթակա է գնահատման ոչ միայն ձեռքբերման իրավաչափությամբ, այլև՝ բովանդակային պիտանիությամբ, որը պայմանավորված է տվյալ փաստական տվյալի՝ ապացուցման ենթակա հանգամանքների առկայությունը կամ բացակայությունը, ինչպես նաև վարույթի համար նշանակություն ունեցող այլ հանգամանքներ պարզելու օբյեկտիվ ունակությամբ, այսինքն՝ ապացույցը կարող է լինել վերաբերելի, թույլատրելի և հավաստի, սակայն ոչ պիտանի՝ հաշվի առնելով վարույթի շրջանակներում դրա օգտագործման անհնարինության հանգեցնող որոշ հանգամանքների առկայությունը:

Օրենսգրքի 97-րդ հոդվածի 5-րդ մասի ձևակերպումն արդեն իսկ վկայում է, որ օրենսդիրը, ըստ էության, քննարկվող փաստական տվյալները համարում է

²⁵ Տե՛ս ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 97-րդ հոդվածի 5-րդ մաս:

օրենքով սահմանված կարգով ստացված, սակայն որոշ հանգամանքների առկայությամբ պայմանավորված՝ օգտագործման համար ոչ պիտանի:

Ապացույցի օգտագործման անհնարինության հանգեցնող հանգամանքներից առաջինն օրենքով սահմանված կարգով ստացված տվյալները փոխարինած լինելու կամ դրանց հատկանիշները փոփոխած լինելու ողջամիտ կասկածն է: Այլ կերպ՝ եթե կան հիմնավոր կասկածներ, որ վարույթի շրջանակներում ձեռք բերված ապացույցը ենթարկվել է փոփոխման կամ փոխարինման, ապա տվյալ փաստական տվյալը չի կարող օգտագործվել որպես ապացույց:

Այսպես, թիվ ԵԴ1/0638/01/23 քրեական գործով Դատարանն արձանագրել է, «/.../ Նման պայմաններում պարզ չէ, թե մինչև խուզարկության պահը նշված ավտոմեքենայում ով կամ ովքեր են մուտք ունեցել, այն պայմաններում, երբ քրեական գործի դատաքննության ընթացքում հաստատվել է, որ նշված ավտոմեքենան առհասարակ կնիքված չի էլ եղել և նշված ավտոմեքենայում խուզարկություն կատարելու ժամանակ մեղադրյալը վիճարկել է այդ փաստը, ինչպես նաև ավտոմեքենայում հայտնաբերված առարկաների՝ իրեն պատկանելիությունը և մեքենայում պահվելու հանգամանքը: Դատարանի համար հատկանշական է, որ հիշյալ ավտոմեքենայում կատարված խուզարկության ընթացքում, դրան մասնակից այլ անձինք ևս կատարել են հայտարարություններ, մասնավորապես՝ ավտոմեքենայից խոշոր չափի գումար անհետանալու վերաբերյալ: Վերոգրյալ փաստական հանգամանքների համակցությունը Դատարանի մոտ ձևավորում են «Հոնդա Էլիսոն» մակնիշի 81 IT 100 հաշվառման համարանիշի ավտոմեքենայի պարունակությունը փոփոխած լինելու ողջամիտ կասկած»:

Նշված հանգամանքով պայմանավորված՝ Դատարանը հաստատել է նշված ավտոմեքենայում խուզարկությամբ ակոսափող հրազեն հանդիսացող ատրճանակի, լիցքավորված թվով 9 հատ 9մմ տրամաչափի ռազմամթերք հանդիսացող փամփուշտների հայտնաբերման, դրանք՝ որպես իրեղեն ապացույցի և դրա հետ կապված գործողությունների արդյունքում ստացված տվյալների օգտագործման անթույլատրելիությունն՝ այդ մասով սահմանափակելով «Հոնդա Էլիսոն» մակնիշի ավտոմեքենայում խուզարկություն կատարելու մասին 2023 թվականի փետրվարի 5-ի արձանագրության և ՀՀ ՆԳՆ ոստիկանության փորձաքրեագիտական վարչության՝ դատաձգաբանական փորձաքննության 2023 թվականի փետրվարի 6-ի թիվ 244-23 եզրակացության՝ որպես ապացույցի օգտագործումը:

Մեկ այլ դեպքում²⁶ նույն պատճառաբանությամբ Դատարանը հաստատել է նախաքննության ընթացքում խուզարկությամբ հայտնաբերված թմրամիջոցի՝ որպես իրեղեն ապացույցի, օգտագործման անթույլատրելիությունը՝ սահմանափակելով նաև խուզարկություն կատարելու մասին արձանագրության և փորձաքննության եզրակացության՝ որպես ապացույցի օգտագործումը:

Օրենսգրքի 97-րդ հոդվածի 5-րդ մասի 2-րդ կետում նախատեսված հանգամանքը (ճիշտ ընկալելու և վերարտադրելու ունակության բացակայություն) քրեա-

²⁶ Տե՛ս Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության քրեական դատարանի 2024 թվականի փետրվարի 06-ի թիվ ԵԴ1/1391/01/23 քրեական գործով դատավճիռ:

դատավարական օրենսդրությունում նոր չէ, քանի որ 1998 թվականին ընդունված քրեական դատավարության օրենսգրքով որպես վկա չէին կարող հարցաքննվել անծինք, որոնք ֆիզիկական կամ հոգեկան պակասությունների հետևանքով ունակ չեն ճիշտ ընկալելու և վերարտադրելու քրեական գործով պարզելու ենթակա հանգամանքները:

Ներկայիս օրենսդրական ձևակերպմամբ խոսք է գնում ոչ միայն վկայի կարգավիճակ ունեցող, այլև բոլոր այն անձանց վերաբերյալ, որոնց մոտ հնարավոր են նշված դրսևորումները, միաժամանակ, եթե նախկին օրենսգրքում նշվում էր որպես վկա վարույթին չներգրավվելու (չեն կարող կանչվել և հարցաքննվել) մասին, ապա ներկայումս առավել հստակ է նախատեսված քննարկվող կարգավորումը՝ բարձրացնելով արդեն իսկ ստացված ցուցմունքի պիտանիության հարցը:

Ընդ որում, նշված դրույթի գործնական կիրառման համար ուղենիշային հանդիսացավ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի ԿԴԻ/0006/01/14 գործով արտահայտած դիրքորոշումը. «(...) հոգեկան կամ ֆիզիկական պակասություններ ունեցող անձանց ցուցմունքները որպես ապացույց օգտագործելու և դրանք մեղադրական դատավճռի հիմքում դնելու հարցը պարզելու համար յուրաքանչյուր դեպքում անհրաժեշտ է որոշել, թե տվյալ անձը արդյոք ունակ է ճիշտ ընկալել գործի համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը և վերարտադրել դրանք: Այս հանգամանքները կարող են հաստատվել միայն հիմնավորվածության, լրիվության և հստակության պահանջներին համապատասխանող դատահոգեբուժական փորձաքննությամբ»:

Մի շարք դեպքերում քրեական գործերով²⁷ դատարաններն արձանագրել են, որ ընկալելու և վերարտադրելու խնդիրներ ունեցող անձանց ցուցմունքները չեն կարող դրվել արարքը կատարած լինելու հանգամանքը հիմնավորելու հիմքում:

Վերոնշյալի հետ սերտորեն առնչվում է ապացույցի սահմանափակ օգտագործման մեկ այլ նորամուծություն ևս, մասնավորապես՝ գործող օրենսգիրքը նախատեսել է մեղադրյալի՝ օրենքով սահմանված կարգով, սակայն պաշտպանի բացակայությամբ տված ցուցմունքի օգտագործման արգելք այն դեպքում, եթե մեղադրյալը դատարանում հրաժարվել է դրանցից (Օրենսգրքի 97-րդ հոդվածի 6-րդ մաս): Միաժամանակ, Օրենսգրքի 330-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ մինչդատական վարույթում մեղադրյալի տված ցուցմունքները չեն կարող հրապարակվել, եթե դրանք ստացվել են պաշտպանի բացակայությամբ, և մեղադրյալը դատարանում հրաժարվել է դրանցից:

Ուշագրավ է, որ տվյալ դեպքում օրենսգիրքն ապացույցի կիրառման արգելքը կապում է ոչ թե 97-րդ հոդվածով նախատեսված չափանիշի հետ՝ մեղադրյալի՝ պաշտպանի բացակայությամբ տված ցուցմունքը դիտարկելով որպես օրենքի խախտմամբ ստացված տվյալ, այլ օրենքով սահմանված կարգով ձեռք բերված ապացույցի օգտագործման համար սահմանել է լրացուցիչ երաշխիք՝ փորձելով

²⁷ Տե՛ս թիվ ԼԴ/0204/01/10 քրեական գործով 2010 թվականի սեպտեմբերի 09-ին և թիվ ԵԴ/1654/01/21 քրեական գործով 2023 թվականի ապրիլի 26-ին կայացված դատավճիռները:

բացառել մեծամասամբ ինքնախոստովանական ցուցմունքների հիման վրա անձի դատապարտման հնարավորությունը:

Նշվածի տեսանկյունից հատկանշական պետք է համարել այն հանգամանքը, որ նման արգելքը վերաբերում է բացառապես մեղադրյալի ցուցմունքին, ուստի՝ «թունավոր ծառի պտուղները թունավոր են» կանոնը քննարկվող դեպքում կիրառելի չէ, և եթե անգամ մեղադրյալի ինքնախոստովանական ցուցմունքն առանց պաշտպանի տրված լինելու պատճառաբանությամբ դատաքննության ընթացքում չի թույլատրվում՝ հանվելով ապացույցների զանգվածից, ապա, միևնույն է, դրանից ածանցված (օրինակ՝ դեպքի վայրի զննություն, քննչական փորձարարություն) և ձեռքբերման գործընթացում առանց որևէ խախտման ստացված տվյալներն ինքնին չեն կարող համարվել անթույլատրելի, ինչը չի հակասում Օրենսգրքի 97-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված թունավոր ծառի պտուղների կանոնին և դրա առնչությամբ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքին:

Դատարանները ներկայումս գործնականում լայնորեն կիրառում են²⁸ տվյալ կանոնը՝ գտնելով, որ պաշտպանի բացակայությամբ մեղադրյալի տված ցուցմունքները չեն կարող օգտագործվել որպես ապացույց, եթե մեղադրյալը դատարանում հրաժարվել է դրանցից:

Կարծում ենք, որ տվյալ նորմի նախատեսումն արդարացված կարելի է համարել այնքանով, որ որոշակի զգոնություն կհաղորդի նաև վարույթն իրականացնող մարմնին՝ ապացույցների ձեռքբերման գործընթացին մոտենալու հնարավորինս լրջագույն, և վարույթի սկզբնական փուլում ունենալով ինքնախոստովանական ցուցմունք՝ չսահմանափակել հիմնավոր կասկածից վեր ապացուցողական զանգվածի ձեռքբերման հնարավորությունը:

Միևնույն ժամանակ, նկատի ունենալով, որ ապացույցների թույլատրելիությունը որոշվում է այն ձեռք բերելու պահին գործող օրենքով, իսկ Օրենսգրքի 4-րդ հոդվածը սահմանում է, որ դրա դրույթները հետադարձ ուժ չունեն, այսինքն՝ հետադարձության նյութաիրավական կանոնը դատավարությունում կիրառելի է միայն այն դեպքում, երբ հատուկ նախատեսված է օրենքով, գտնում ենք, որ նախկին օրենսդրության պայմաններում ձեռք բերված ապացույցները, այդ թվում՝ ինքնախոստովանական, գործող օրենսգրքով դատաքննությունն իրականացնելու պայմաններում, այնուամենայնիվ, ենթակա են հրապարակման, իսկ դրանց թույլատրելիության հարցի քննարկումն արդեն վերապահված է դատարանի՝ վերդիկտ կայացնելիս առանձին սենյակում գնահատմանը, հակառակ պարագայում կխախտվի դատավարության կողմերի մրցակցության հիմնարար սկզբուն-

²⁸ Տե՛ս թիվ ԵԴ/1421/01/22 քրեական գործով 2023 թվականի նոյեմբերի 17-ի, թիվ ԵԴ/1482/01/22 քրեական գործով 2024 թվականի հոկտեմբերի 11-ի, թիվ ԵԴ/1/2169/01/23 քրեական գործով 2024 թվականի հոկտեմբերի 04-ի, թիվ ԵԴ/0153/01/23 քրեական գործով 2023 թվականի հոկտեմբերի 19-ի, թիվ ԳԴ/0005/01/23 քրեական գործով 2024 թվականի օգոստոսի 12-ի, թիվ ԵԴ/1/1227/01/24 քրեական գործով 2024 թվականի հունիսի 25-ի դատավճիռները:

քը, իսկ դատավարության մի կողմը չհիմնավորված կերպով հանդես կգա առավել բարենպաստ դիրքերից, ինչը, գտնում ենք, անթույլատրելի է:

Կարծում ենք, որ նման մոտեցումն առավել արդյունավետ կարող է համարվել «անցումային շրջան»-ում գործերի քննության համար, երբ հազարավոր գործեր քննվել և վարույթները դատարան են ուղարկվել՝ նախաքննությունը նախկին օրենսդրությամբ կատարված լինելու պայմաններում, ուստի՝ դատարաններն այս դեպքում ևս անկողմնակալ լինելու տեսանկյունից կարևոր անելիք ունեն:

Բացի այդ, սույն կարգավորումը պրակտիկայի համար կարող է ունենալ որոշակի անցանկալի հետևանքներ, քանի որ շատ հաճախ ձեռք բերված ապացույցների համակցությունը բավարար չի լինում անձին դատապարտելու համար, և դա հնարավոր է դառնում ձեռք բերված այլ ապացույցները մեղադրյալի ցուցմունքի հետ համակցության մեջ դիտարկելու պայմաններում: Ընդ որում, քննարկենք այն դեպքերը, երբ նախաքննական մարմինն ապահովում է մեղադրյալի բոլոր իրավունքների պատշաճ իրացումը, այդ թվում՝ պաշտպան ունենալու իրավունքը, սակայն մեղադրյալը կամովին հրաժարվում է իր իրավունքից, իսկ քննիչը ստիպողաբար չի կարող նրան ապահովել պաշտպանով: Նման պայմաններում մեղադրյալը տալիս է ցուցմունքներ, որոնք համակցության մեջ էական նշանակություն են ունենում նրա դատապարտումը մեծապես հավանական համարելու և քրեական վարույթը մեղադրական եզրակացությամբ դատարան ուղարկելու համար, սակայն դատարանում նախաքննական ցուցմունքից հրաժարումը հանգեցնում է նախկին ցուցմունքի օգտագործման անհնարինության, ինչը, գտնում ենք, հանրային շահի տեսանկյունից չի կարող ընդունելի համարվել:

Ընդ որում, միջազգային չափանիշներով նախատեսվում են երաշխիքներ, որոնք կոչված են ապահովելու մեղադրյալի իրավունքների իրացումը, ինչը հավելյալ երաշխիքների տեսքով ներդրվել է նաև ներպետական իրավական համակարգում: Սակայն նշված նորմը, գտնում ենք, խախտում է հանրային և մասնավոր շահերի անհրաժեշտ հավասարակշռությունը և մեղադրյալի պաշտպան ունենալու իրավունքը դարձնում է բացարձակ իրավունք՝ առանց հաշվի առնելու նրա՝ այս կամ այն իրավունքն իրացնելուց հրաժարվելու հանգամանքը, հետևաբար՝ կարծում ենք, որ վերապահված իրավունքից հրաժարումը չպետք է հանգեցնի ստացված ապացույցի օգտագործման անհնարինության, և եթե նախաքննական մարմինն ապահովել է մեղադրյալի բոլոր իրավունքները, այդ թվում՝ պաշտպան ունենալու իրավունքը, սակայն մեղադրյալը պաշտպանության իր իրավունքի իրացումից հրաժարվել է քրեադատավարական օրենսդրությամբ նախատեսված՝ պաշտպանից հրաժարվելու պատշաճ ընթացակարգի առկայության պայմաններում²⁹, ապա նրա տված ցուցմունքը պետք է դիտարկվի պիտանի՝

²⁹ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 47-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ «Պաշտպանից հրաժարվելը վարույթն իրականացնող մարմինն ընդունում է միայն այն դեպքում, երբ մեղադրյալն այդ մասին հայտարարել է սեփական նախաձեռնությամբ, կամավոր, գիտակցված, վարույթին մասնակցող պաշտպանի ներկայությամբ, և ողջամտորեն ենթադրելի է, որ մեղադրյալն ի վիճակի է ինքնուրույն իրականացնելու իր պաշտպանությունը: Մեղադրյալը պարտավոր չէ բացահայտել պաշտպանից հրաժարվելու պատճառները: Այն դեպքում, երբ պաշտպանից հրաժարվելը պայմանավորված է

օգտագործվելով նույնիսկ հետագայում դատարանում դրանից հրաժարվելու պարագայում:

Հարկ է նշել, որ նշված կարգավորումը, միանշանակ, առաջնային քայլ է՝ ուղղված մարդու իրավունքների և ազատությունների երաշխավորված պաշտպանությանը, սակայն, միաժամանակ, գտնում ենք, որ օրենսդրական սույն անցումային ժամանակահատվածում նշված հարցի քննարկումը չի կարող ամբողջապես արտացոլել դրա էությունն ու նշանակությունը, ուստի, առավել նպատակահարմար ենք համարում քննարկվող կարգավորման վերաբերյալ վերջնական եզրահանգումներ անել իրավակիրառ պրակտիկայում որոշ ժամանակահատված նշված նոր ինստիտուտի գործածման ու առավել խորությամբ տեսական ուսումնասիրման և վերլուծության արդյունքում:

Ինչպես տեսնում ենք, օրենսդիրը հստակ տարանջատել է այն դեպքերը, երբ որոշ հանգամանքների առկայության պայմաններում ստացված փաստական տվյալը չի կարող քրեական դատավարությունում կիրառվել որպես ապացույց՝ դրվելով վարույթի համար նշանակություն ունեցող հանգամանքների հաստատման հիմքում: Ապացույցի պիտանիության հատկանիշի ինստիտուցիոնալացումը խթանում է դատավարության արդարացի իրականացման սկզբունքի պահպանմանը՝ ապահովելով, որ դատավարական որոշումների հիմքում դրվեն ոչ միայն օրենքով սահմանված կարգով ստացված, այլև արժանահավատ և պիտանի ապացույցներ:

Թեև ապացույցի պիտանիությունը սերտորեն առնչվում է ապացույցի թույլատրելիությանը, սակայն, գտնում ենք, որ Օրենսգրքում դրանց օրենսդրական ձևակերպումները պետք է արձանագրվեին տարբեր հոդվածներում, քանի որ թույլատրելիության ինստիտուտին բնորոշ հոդվածում պիտանիության հատկանիշի նախատեսումը թույլ չի տալիս տեսական և գործնական մակարդակում առանձնացնել վերջինի գործառնական նշանակությունն ու կարևորությունը, այնինչ պիտանիությունը՝ որպես քրեադատավարական ապացույցի գնահատման ինքնուրույն հատկանիշ, իր առանձնակի ազդեցությունն է ունենում ապացուցողական գործընթացի վրա: Նշված հատկանիշների՝ միմյանցից տարանջատումն ու առանձին հոդվածներում նախատեսումը թույլ կտա իրավակիրառին ապացույցի գնահատման գործընթացում առանձին գնահատել ոչ միայն ապացույցի թույլատրելիությունը, վերաբերելիությունն ու հավաստիությունը, այլև յուրաքանչյուր ապացույցի՝ այս կամ այն հանգամանքը հաստատելու համար պիտանի լինելը:

Եզրակացություն

Հաշվի առնելով վերոշարադրյալը՝ կարելի է ձևավորել ներքոհիշյալ եզրահանգումները.

մեղադրյալի անվճարունակությամբ, վարույթն իրականացնող մարմինը, սույն օրենսգրքով նախատեսված կարգով անհապաղ պահանջում է պաշտպան նշանակել պետական միջոցների հաշվին»:

➤ Ապացույցի հատկանիշների հասկացության և բովանդակության պարզումն առանցքային նշանակություն ունի ապացուցման ողջ գործընթացի արդյունավետ կազմակերպման համար: Քրեական դատավարությունում որպես ապացույց հանդես գալու համար յուրաքանչյուր փաստական տվյալ պետք է օժտված լինի վերաբերելիության, թույլատրելիության, հավաստիության, պիտանիության և բավարարության հատկանիշներով:

➤ Գործող Օրենսգիրքն առկա հասարակական հարաբերությունների իրողությունների պայմաններում կարգավորում է ապացույցների թույլատրելիության պահանջները, նախատեսում է ապացույցների հավաքման, ամրագրման և օգտագործման ընթացակարգը՝ հստակ անդրադառնալով փաստական այն տվյալների շրջանակին, որոնք քրեական վարույթի շրջանակներում չեն կարող կիրառվել որպես ապացույց: Միաժամանակ, Օրենսգիրքը հստակ նախատեսում է այն հանգամանքների շրջանակը, որոնց առկայության պայմաններում օրենքով սահմանված կարգով ստացված փաստական տվյալը չի կարող վարույթի շրջանակներում գործածվել որպես պիտանի ապացույց:

➤ Նկատի ունենալով ապացույցի հատկանիշների դերն ու նշանակությունն ապացուցման գործընթացում՝ առաջարկում ենք քրեադատավարական օրենսդրությամբ հստակ ամրագրել ապացույցի թույլատրելիության գիտականորեն հիմնավորված հասկացությունը:

➤ Ուսումնասիրության շրջանակներում առանձնակի շեշտադրում է կատարվում նոր ընդունված քրեական դատավարության օրենսգրքով ապացուցման գործընթացի կարգավորմանը, ներդրված նորագույն կարգավորումներին, այդ թվում՝ ապացույցի յուրովի հատկանիշ հանդիսացող պիտանիությանը: Ավելին՝ առաջարկվում է քրեադատավարական ապացույցի գնահատման չափորոշիչ հանդիսացող պիտանիությունն Օրենսգրքում նախատեսել թույլատրելիության ինստիտուտից առանձին՝ որպես ապացույցի ինքնուրույն հատկանիշ:

➤ Առաջարկվում է նաև պաշտպանի բացակայությամբ մեղադրյալի տված ցուցմունքները դատարանում չպնդելու դեպքում կիրառել առավել ճկուն մեխանիզմներ՝ հանրային և մասնավոր շահերի համապատասխան հավասարակշռումն ապահովելու տեսանկյունից:

Գրականության ցանկ (reference list, список литературы)

1. Балакшин В.С., Допустимость доказательств: понятие, правовая природа, значение, алгоритм оценки: научно-практическое пособие, Екатеринбург, Изд-во УМЦ УПИ, 2013.

Balakshin, V. S., Admissibility of Evidence: Concept, Legal Nature, Significance, Evaluation Algorithm: Scientific and Practical Manual. Yekaterinburg: UMC UPI Publishing, 2013.

2. Балакшин В.С., К вопросу о понятии и содержании получения доказательств в уголовном процессе, Правоведение, 2014, № 1 (312).

Balakshin, V. S., On the Concept and Content of Obtaining Evidence in Criminal Procedure. Pravovedenie, 2014, No. 1 (312).

3. Белкин Р.С., Собираение, исследование и оценка доказательств. Сущность и методы. М., 1999.

Belkin, R. S., *Collection, Examination, and Evaluation of Evidence: Essence and Methods*, Moscow, 1999.

4. Громов Н.А., Зайцева С.А., Оценка доказательств в уголовном процессе. Москва, 2002.

Gromov, N. A., & Zaitseva, S. A., *Evaluation of Evidence in Criminal Procedure*. Moscow, 2002.

5. Ерпылёв И. В., Реализация института допустимости доказательств в уголовном процессе и правоохранительной деятельности России и зарубежных государств (Сравнительно-правовой анализ), Диссертация, Москва, 2015.

Erpylev, I. V., *Implementation of the Institution of Admissibility of Evidence in Criminal Procedure and Law Enforcement Activities in Russia and Foreign States (Comparative Legal Analysis)*, Dissertation, Moscow, 2015.

6. Золотых В.В., Проверка допустимости доказательств в уголовном процессе, Ростов-на-Дону: Феникс, 1999.

Zolotikh, V. V., *Verification of the Admissibility of Evidence in Criminal Procedure*, Rostov-on-Don: Phoenix, 1999.

7. Кипнис Н.М., Допустимость доказательств в уголовном судопроизводстве, Москва, 1995.

Kipnis, N. M. (1995). *Admissibility of Evidence in Criminal Proceedings*. Moscow, 1995.

8. Костенко Р.В., Понятие и признаки уголовно- процессуальных доказательств, Москва, 2006.

Kostenko, R. V., *The Concept and Features of Criminal Procedure Evidence*. Moscow, 2006.

9. Костенко Р.В., Оценка уголовно-процессуальных доказательств, Москва, Юрлит-информ, Монография, 2010.

Kostenko R.V., *Evaluation of Criminal Procedure Evidence*: Moscow, Yurlitinform, Monograph, 2010.

10. Лупинская П.А., *Уголовно-процессуальное право Российской Федерации*: Учебник/Отв. ред. 2-е изд., испр., и доп. – Москва: Норма, 2009.

Criminal Procedure Law of the Russian Federation: Textbook / Ed. by P. A. Lupinskaya. 2nd ed., rev. and ext. – Moscow: Norma, 2009.

11. Некрасов С.В., *Юридическая сила доказательств в уголовном судопроизводстве*. Москва, 2004.

Nekrasov S.V., *The Legal Force of Evidence in Criminal Proceedings*, Moscow, 2004.

12. Орлов Ю.К., *Основы теории доказательств в уголовном процессе*. Научно-практическое пособие. М., 2000.

Orlov, Y.K., *Fundamentals of the Theory of Evidence in Criminal Procedure: A Scientific and Practical Guide*, Moscow, 2000.

13. Соловьев А.Б., *Проблемные вопросы доказывания, возникающие в процессе расследования преступлений при применении УПК РФ*, Юрлитинформ, М., 2008.

Solovyov, A.B., *Problematic Issues of Evidence Arising in the Course of Crime Investigation under the Criminal Procedure Code of the Russian Federation*. Yurlitinform. Moscow, 2008.

14. Строгович М.С., *Избранные труды*: Т.3, Теория судебных доказательств. М., 1991.

Strogovich, M.S., *Selected Works: Vol. 3, Theory of Judicial Evidence*, Moscow, 1991.

15. Шейфер С.А., *Сущность и способы собирания доказательств в советском уголовном процессе*. Москва, ВЮЗИ, 1972.

Sheyfer S.A., *The Essence and Methods of Gathering Evidence in the Soviet Criminal Process*. Moscow: VYUZI, 1972.

16. *West's encyclopedia of American Law*. 2nd ed. – Vol. 1. – Detroit, Thomson Gale, 2004.

17. *Oxford dictionary of Law*. 5th ed. Oxford, Oxford University press. 2003.

18. Դ.Մ.Մելքոնյան, *Քրեական գործերով ապացույցներն անթույլատրելի ճանաչելու հիմքերն ու դատավարական կարգը*, Երևան, 2010:

Melkonyan D. M., *Grounds and Procedural Order for Recognizing Evidence as Inadmissible in Criminal Cases*. Yerevan, 2010.

19. Դ.Մ.Մելքոնյան, *Պաշտպանության կողմի նոր դատավարական հնարավորությունները և դրանց հակակշիռները, Պետություն և իրավունք*, N 2 (64), Երևան, 2014:

Melkonyan D.M., *New Procedural Opportunities for the Defense and Their Counterbalances, State and Law*, No. 2 (64), Yerevan, 2014.

20. ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի հայեցակարգային լուծումների, նորարարական մոտեցումների և հիմնական ինստիտուտների մեկնաբանման գործնական ուղեցույց, հեղինակային խումբ, Եվրոպայի խորհուրդ, 2022:

Practical Guide to the Conceptual Solutions, Innovative Approaches, and Key Institutions of the New Criminal Procedure Code of the Republic of Armenia. Author Group. Council of Europe. 2022.

21. Van Mechelen and Others v. The Netherlands – 23.04.1997
22. Schenk v. Switzerland – 12.07.1988
23. Khan v. The United Kingdom – 12.05.2000
24. Ireland v. The United Kingdom – 18.01.1978
25. Funke v. France – 25.02.1993
26. Van Kück v. Germany – 12.06.2003
27. Ramanauskas v. Lithuania – 05.02.2008
28. Monnell and Morris v. The United Kingdom – 02.03.1987
29. Deweer v. Belgium – 27.02.1980

Arsen Vardanyan

Deputy Prosecutor of Yerevan City, Degree

Applicant at the Chair of Criminal Procedure and

Criminology, Faculty of Law, Yerevan State University

ADMISSIBILITY AND RELEVANCE AS CHARACTERISTICS OF EVIDENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS OF THE REPUBLIC OF ARMENIA³⁰

Abstract

Evidence, as one of the key components of criminal procedure, has always been at the center of attention of both legal theorists and practitioners.

This paper discusses, at the theoretical level, the concept, content, and practical significance of the characteristics of evidence, as well as several fundamental issues related to the evaluation and use of evidence. Based on the study of Armenian and foreign legislation, ECtHR rulings, precedential decisions of the Court of Cassation of the Republic of Armenia, judicial practice, and theoretical sources, the paper analyzes several current issues concerning the institution of admissibility of evidence in criminal proceedings.

The necessity of a legislatively defined and scientifically substantiated definition of admissibility is emphasized. Particular attention is given to the legal formulation of reliability as an independent characteristic of evidence in criminal procedure, to the circumstances that render the use of evidence impossible, and to their manifestations. The paper proposes that the provisions of the Criminal Procedure Code relating to admissibility and reliability be regulated separately.

The discussed institution is relatively new in the national legal system, which in turn implies the potential emergence of various practical issues. Their study and analysis may contribute to identifying those problems and finding effective solutions, which underscores the relevance of this research. Special focus is placed on issues arising in practice, new legal mechanisms introduced as part of legislative reforms, and the paper offers conclusions along with some proposals for the further development of the institution of evidence.

Keywords: criminal procedure; factual data; evidentiary characteristics; evidence evaluation; reliable evidence; inadmissible evidence.

³⁰ The article was presented on 15.05.2025 and was reviewed on 23.06.2025.

Арсен Варданян

*Заместитель прокурора города Ереван, соискатель
кафедры уголовного процесса и криминалистики юридического
факультета Ереванского государственного университета*

ДОПУСТИМОСТЬ И ПРИГОДНОСТЬ КАК ПРИЗНАКИ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ В УГОЛОВНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ³¹

Абстракт

Доказательство, являясь одной из важнейших составляющих уголовного судопроизводства, постоянно находится в центре внимания как теоретиков, так и практиков.

В настоящей работе на теоретическом уровне рассматриваются понятие, содержание и практическое значение признаков доказательства, а также ряд ключевых вопросов, связанных с оценкой и использованием доказательств. На основе анализа законодательства Республики Армения и зарубежных стран, решений Европейского суда по правам человека, прецедентных постановлений Кассационного суда РА, судебной практики и теоретических источников исследуются актуальные проблемы, касающиеся института допустимости доказательств в уголовном процессе.

Отмечается необходимость законодательного закрепления научно обоснованного определения допустимости. Особое внимание уделяется пригодности как самостоятельному признаку уголовно-процессуального доказательства, обстоятельствам, делающим невозможным его использование, и их проявлениям. Предлагается отдельно регламентировать в Уголовно-процессуальном кодексе статьи, касающиеся признаков допустимости и пригодности.

Рассматриваемый институт является относительно новым в рамках национальной правовой системы, что, в свою очередь, предполагает вероятность возникновения ряда практических трудностей, изучение и анализ которых могут способствовать их выявлению и поиску эффективных решений, что подчеркивает актуальность данной работы. Особое внимание уделено вопросам, возникающим в практике, новым правовым механизмам, внедрённым в рамках законодательных реформ, а также сформулированы выводы и предложения, направленные на дальнейшее развитие института доказывания.

Ключевые слова: уголовное судопроизводство; фактические данные; признаки доказательства; оценка доказательств; пригодное доказательство; недопустимые доказательства.

³¹ Статья была представлена 15.05.2025 и прошла рецензирование 23.06.2025.